

ÇATIŞMA BÖLGELERİNİN YENİ AKTÖRÜ ÖZEL ASKERİ ŞİRKETLER

New Actor of Conflict Zones Private Military Companies

Ahmet Salih ASLAN*

Özet

Soğuk Savaş'ın bitmesini takiben özelleşmenin dünyada her alanda kendini göstermesi; askeri, siyasi ve ekonomik alana da sıçramıştır. Bu durum aynı zamanda askeri güçlerin arz ve taleplerinde de önemli değişikliklere sebep olmuştur. Gelişen ve değişen bu yeni atmosfer ise özel askeri şirketleri çatışma bölgelerinin belirgin aktörü haline getirmiştir. Uluslararası hukuk alanında da oldukça yeni olan özel askeri şirketlerin kullanımının yaygınlaşması, bir yandan devletlerin kuvvet kullanma tekeliyi yitirdiğine ilişkin bir yaklaşımın gelişmesine neden olurken diğer yandan uluslararası hukuk bakımından birtakım belirsizlikler meydana getirmiştir. Bu çalışmada askerliğin özelleştirilmesinin tarihsel süreci, özel askeri şirketlerin doğumundan bugüne kadar olan gelişimi, ulusal ve uluslararası etkileri ile bu alanda yapılan/yapılması gereken hukuki düzenlemeler ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Güvenlik, askerliğin özelleşmesi, paralı askerlik, özel askeri şirketler, soğuk savaş

Abstract

After the end of the Cold War, privatization which manifests itself all around the world and in every field also spread to the military, political and economic spheres. This situation also led to a major changes in the supply and demand of the military forces. This evolving and changing new atmosphere has made private military companies the prominent actors of the engagement areas. The widespread use of private military companies, which is also very new in terms of international law, has led to the an approach that states losing their monopoly of the legitimate use of military force, but, on the other hand, has revealed some uncertainties relating to international law. In this study, the historical development process of the privatization of the military, the development of private military companies since their establishment until today, national and international effects and contributions of such companies, and the legal arrangements made or need to be made in this field, will be discussed.

Keywords: Security, specialization of military service, mercen service, private military companies, cold war

Bu makale Etik Kurul İznine tabi değildir.

* Turgutlu Cumhuriyet Savcısı, Adalet Bakanlığı, aslanasalih@gmail.com, <http://orcid.org/0000-0002-8742-6244>

GİRİŞ

Soğuk Savaş'ın ardından dünyada hakim olan siyasi ve iktisadi paradigma, neoliberalizmin etkisiyle ulusal güçlerin şiddet kullanma biçimlerini bir dönüşüme uğratmıştır. Bu dönüşümle birlikte kendine küresel düzeyde yer bulan özel askeri sektör, malî yönden oldukça büyük bir pazara hükmetmeyi başarmış ve belli bir coğrafi bölge veya devletle sınırlı kalmaksızın çatışma bölgelerinde etkin bir rol üstlenen temel bir aktör hâline gelmiştir. 21. yüzyılda ise ülkelerin değişen güvenlik ihtiyaçlarıyla birlikte orduların savunma stratejileri de değişim geçirmektedir. Artık ulusal güvenlik; yasalarla silahlandırılan ve ülkeyi savunmakla görevlendirilen ordu ile sınırlanmamakta, ekonomik ve sivil aktörlerle bütünleşmiş çok geniş bir savunma yapılanmasına doğru gitmektedir.

Kuvvet kullanım tekelinin devlette olması anlayışı, devleti hem yurt içinde hem de uluslararası alanda güvenlik tedarikçisi olarak kurumsallaştırmıştır. Bu anlayış aynı zamanda diğer aktörlerden kaynaklanacak tehditlerin şiddetini, kuvvet kullanımını yasaklamak ya da sınırlandırmak suretiyle azaltmıştır. Son yıllarda özel askeri şirketlerin (ÖAŞ) büyük oranda artış göstermesi, Weber'in devletin meşru şiddet tekeli olması rolünü benimseyen düşüncesinin tartışılmasına yol açmıştır. Acaba sadece devlete ait olan meşru şiddet tekeli devletin dışında başka unsurlara mı geçmektedir? Güvenlik alanında tedarik edici tek aktör devlet iken bunun piyasaya kayması gerek kuramsal bakımdan gerekse uygulamadaki etkileri bakımından incelenmesi gerekli bir konu haline gelmiştir.

Bu çalışmada son yıllarda çatışma alanlarının vazgeçilmez aktörü olan ÖAŞ'ler hakkında genel bilgiler verilerek bir çerçeve oturtulmaya çalışılmıştır. Bu kapsamda ÖAŞ'lerin bugünkü yapısını anlayabilmek için özel askeri şirket kavramına, askerliğin özelleştirilmesi sürecine ve bu şirketlerin yapısal özelliklerine değinilmiştir. ÖAŞ'lerin hukuki alt yapısının ulusal ve uluslararası mercilerce henüz tam olarak düzenlenmemiş olması ise bu alandaki en büyük eksiklik olarak göze çarpmaktadır. Bu eksiklikten faydalanan ÖAŞ'ler, devletlerin egemenlik alanlarına ve insan haklarına riayet etmeksizin keyfi müdahalelerde bulunabilmektedirler. Bunun önüne geçebilmek için ise; askeri endüstride yer alan şirketler de dâhil olmak üzere ulusal ve uluslararası mercilerce yapılan çalışmalar yeni yeni uygulamaya konulmaya başlanmış ancak henüz gereken ihtiyaca cevap verecek bir yasal zemin oluşturulamamıştır.

I. ASKERLİĞİN ÖZELLEŞTİRİLMESİNİN TARİHSEL SÜRECİ

Günümüzde askerliğin ulusal ordu şeklinde olması gayet olağan karşılanırken, bunun haricindeki askeri yapılanmalar normalin dışında bir durum oluşturmaktadır. Ancak ulusal orduların tarihte ortaya çıkışları

konusunda geçmişe dönük inceleme yapıldığında mazilerinin fazla olmadığı görülecektir. Askerlik alanındaki özelleşmenin tarihsel arka planına bakıldığında, antik dönemde dahi savaşmak üzere dışarıdan tutulmuş askerlerin mevcut olduğu bilinmektedir. Yedi bin yıllık savaş tarihinde para karşılığında yabancı kuvvetlerin günümüzdeki gibi “özelleştirme” şeklinde olmasa bile; paralı askerlik, kiralık yüzbaşılık gibi sıfatlar adı altında savaşlarda çok defa kullanıldığı görülmektedir.¹

Antik Mısır’dan Viktoryan İngilteresi’ne kadar hemen hemen tüm imparatorluklar askeri alanda yabancılardan faydalanmışlardır. Pers İmparatoru Darius Büyük İskender’e karşı savaşırken Yunan paralı askerlerini kullanmış; III. George, kendisine karşı ayaklanan Amerikan kolonistlerine karşı Alman paralı askerlerini kiralarak karşılık verme yoluna gitmiştir. Papanın güvenliği ise hala İsveçli paralı askerler tarafından sağlanmaktadır.² Romalıların da istifade ettiği paralı askeri güçler, feodal toprak düzeni içerisindeki Orta Çağ Avrupa’sında para ile kiralanan şövalyeler olarak anılmaktadırlar. Genellikle kolektif olarak görev yapan paralı askerlerin gruplaşması orduların para karşılığı kiralınması sonucunu doğurmuştur. Orta Çağ’ın sonlarına doğru İtalya’da prenslikler tarafından para karşılığı kiralanan ordular görülmüş ve bu askeri birliklere İtalyanca sözleşme (condotta) kelimesinden türemiş “condottiere” ismi verilmiştir.³

Askerliğin şirketleşmesinin ilk yansımaları olarak görülen condottiere, Machiavelli tarafından İtalya’nın yıkımının nedeni olacak kadar acımasızca eleştirilmiştir.⁴ Machiavelli’ye göre, bütün devletler temellerini iyi yasalara ve iyi ordulara sahip olarak oluşturmalıdır. Ona göre bir devlet dört adet orduya sahip olabilir ve bunlar; prensin kendi orduları, paralı ordular, yardımcı ordular ve karma ordulardır. Bir devletin istikrar ve güven içerisinde ayakta kalabilmesi için prens ordusunu paralı askerlerden oluşturmamalıdır. Çünkü bu askerler birlikten yoksun, hırslı, disiplinsiz, sadakatsiz olurlar; dostları karşısında gözü pek, düşman karşısında ödlektirler.⁵ Bu birliklerin yegâne amacı kazanç elde etmek olduğundan savaşlarda ölümüne mücadele etmemiş hatta yer yer taraf değişikliklerine dahi gitmişlerdir. Hal böyle iken askerlik sistemi tahribe uğramış, savaş meseleleri halledilemediğinden diplomasi

¹ Haldun Yalçınkaya, “Özel Askeri Sektörün Oluşumu Ve Savaşların Özelleşmesi”, **Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Dergisi**, C: 61, S:3, Y: 2006, s.252

² Hürriyet, “500 yıldır Papa’yı koruyan İsviçreli muhafızlar”, <https://www.hurriyet.com.tr/seyahat/500-yildir-papayi-koruyan-ismivireli-muhafizlar-41105933>, E.T. 30.08.2021

³ Yunus Beyhan, “Özel Askeri Şirket Faaliyetlerinin Küresel Etkileri Ve Uluslararası Hukuktaki Yerlerinin İncelenmesi”, Mef Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi Ve Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Y: 2020, s.6

⁴ Yalçınkaya, s. 253

⁵ Nicolo Machiavelli, **Prens**, (çev. Kemal Atakay), 9. Basım, Can Yayınları, 2013, s.81

gelişmiştir. Bunun en somut yansıması ise modern diplomasinin temeli olan sürekli elçilik kurumunun bu dönemde ortaya çıkmasıdır. Dönemin bozukluğu, Machiavelli'nin "Floransa Tarihi" isimli kitabında paralı askerlerden sadece bir kişinin attan düşme sonucunda yaralandığı şeklinde ironik bir biçimde dile getirilmiştir.⁶ Nitekim Machiavelli'nin bu ulus temelli ordu önerisi, 1648 Westfalia Antlaşması sonrasında kurulan ve günümüz modern siyaset yapısının da temelini oluşturan yeni devletler sisteminin ana unsuru haline gelmiştir.

1618-1648 yılları arasında Almanya'da gerçekleşen Otuz Yıl Savaşı'na kadar Avrupa'da paralı askerlerin kullanılması olağan ve yasal bir durum teşkil etmekteydi. İsveç kralı Gustavus Adolphus'un ordusunun %90'ını yabancı askerlerin oluşturması savaşta kullanılan paralı askerlerin yoğunluğunu gözler önüne sermektedir.⁷ Bu savaştan sonra imzalanan Westfalia Barış Antlaşması ise paralı askerler için bir nevi dönüm noktası olmuştur. Antlaşmanın en önemli sonucuna göre egemenlik kavramı imparatorluğa üstün gelmiş ve modern devletin doğuşunu sağlamıştır. Antlaşmayla ulusal devletlerin egemenliği temel bir hak olarak gösterilmiş ve uluslararası arenanın baş aktörleri "devletler" olarak belirlenmiştir.⁸ Devletlerin egemenliğinin üstün tutulmasıyla merkezileşme ve örgütlenme biçimleri de sağlamış, bunun sonucunda askeri güç kullanımında orduların millileştirilmesi yoluna gidilmiştir.

Reform hareketleriyle başlayan süreçte gelinen noktada aydınlanmanın da etkisiyle toplumsal sözleşme fikirleri, doğa bilimlerinin prestiji ve rasyonalizm, devletin askerlerle ve vatandaşlığın hizmetle ilişkisine dair yeni bir düşünme tarzı ortaya çıkardı. Bu yeni anlayışa göre vatandaşlar savaş alanlarında etkisiz izleyici olmaktansa doğrudan kendileri savaşmaya çok daha istekliydi. Orduyu millileştirmek koltuğunu kaybetmek istemeyen yöneticiler açısından riskli olsa da vatandaşlardan oluşan orduya geçiş, devletlerin ayakta kalabilmeleri için gerekliydi.⁹ Napolyon'un çıkarttığı zorunlu askerlik kanunu (levee en masse) ile millî orduların kurulması ve ulusçuluk akımı sadece Avrupa'da değil tüm dünyada yaygınlık kazandı ve maddi kazanç karşılığı savaşan paralı askeri birlikler tamamen meşruiyetini yitirdi.¹⁰

Bu dönemde Avrupa'da paralı askerliğe yaklaşım böyle iken Osmanlı İmparatorluğu'nun askeri sistemine göz attığımızda şiddet kullanma tekelinin

⁶ Machiavelli, **Askerlik Sanatı** (çev. Nazım Güvenç), 1. Basım, Anahtar Kitaplar, İstanbul, 2003, s. 21

⁷ Peter W. Singer, **Kırahık Ordular Özel Askeri Şirketler**, (Çev. Gözde Aral, İsmail Yaman), 1. Basım, Timaş Yayınları, İstanbul, 2009, s. 57

⁸ Singer (2009), s. 57

⁹ Elke Krahnemann, "States, Citizens and the Privatization of Security", **UK: Cambridge University Press**, Cambridge, 2010, s. 67

¹⁰ Eren Eroğlu, "Özel Askeri Şirketlerin Devlete Etkileri", Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi Ve Kamu Yönetimi Yönetim Bilimleri Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, Y: 2015, s. 112

merkezi otoritede toplandığı ve ordunun yeniçeriler başta olmak üzere profesyonel düzenli birliklerden oluştuğu görülmektedir.¹¹ Savaş esirlerinden istifade edilerek kurulan yeniçeri ocağı paralı askerlik kurumundan farklıdır. Zira buradaki askerler devşirme yoluyla orduya kazandırılmış olup sadece Osmanlı bünyesinde görev alabilmektedirler. Devletin merkezinde askeri sistem böyle iken yerelde tımarlı sipahilerin etkin aktör olarak yer aldığı görülmektedir. Tımarlı sipahi birlikleri de Avrupa'daki anlayışın aksine paralı askerlik olmayıp temel anlamda şövalyelik kavramının da ötesindedir. Çünkü tımarlı sipahilik sistemi, Orta Çağ Avrupa'sının feodal izleri yerine dönemin göreceli gelişmiş toplumu olan Osmanlı'nın toprak düzenine dayalı devlet anlayışının yansımalarını barındırmıştır.¹²

Egemenliği esas alarak modern devlet anlayışının temellerini oluşturan "Westphali modeli" etkisinde oluşan ulus kaynaklı askeri düzen, uzun yıllar etkisini sürdürmüş ve bu süreçte iki büyük dünya savaşı gerçekleşmiştir. Bu savaşların sonunda milyonlarca sivil hayatını kaybetmiştir. Sivillerin bu denli fazla can kaybı vermesi egemen ulus devletleri, sistemin sorgulanmasına yöneltmiştir. Uluslararası toplum tarafından şiddetin üstesinden gelinmesi adına savaşın sınırlandırılmasına yönelik adımlar atılmıştır. Birinci Dünya Savaşı'nın ardından 10 Ocak 1920'de Milletler Cemiyeti ve İkinci Dünya Savaşı'nın ardından 24 Ekim 1945'de Birleşmiş Milletler kurularak, egemen eşit devletlerin kuvvet kullanma hakları uluslararası hukuksal düzenlemelerle sınırlanmıştır.

İkinci Dünya Savaşı sonrasındaki gelişmeler üzerine Soğuk Savaş olarak adlandırılan döneme girilmiştir. Bu dönemde dünya, iki süper güçten biri olan ABD'nin önderliğindeki Batı Bloku ile SSCB önderliğinde Doğu Bloku olmak üzere iki bloğa ayrılmıştır. 1947 yılından SSCB'nin dağılmasına (1991) kadar sürecek olan Soğuk Savaş döneminde, devletler ordularını hem konvansiyonel hem de nükleer silahlanma şeklinde geliştirmişlerdir. Hantal bir yapıya sahip konvansiyonel orduların oluşumu devletleri doğrudan sıcak çatışmaya girmek yerine küçük aktörlerin muharebesine yani vekâlet savaşlarına yöneltmiştir.¹³

1648 Westphalia Barışı ile başlayan modern dönemden 1991'de Soğuk Savaş'ın sona ermesine kadar, kiralık ordu uygulaması neredeyse ortadan kalkmış, serbest çalışan paralı asker örneklerine oldukça sınırlı sayıda rastlanmıştır. Üç yüzyılı aşkın bir sürede devletin temel unsuru olan egemenlik kavramı çerçevesinde içeride ve dışarıda güvenlik kamusal yollarla

¹¹ Zafer Özleblebici, **Osmanlı Askeri Tarihi**, 1. Baskı, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2014, s.139

¹² Yalçinkaya, s. 253

¹³ Latif Onur Koşu, "Özel Askeri Sektör Ve Ortadoğu'daki Faaliyetleri", Marmara Üniversitesi Ortadoğu Ve İslam Ülkeleri Araştırmaları Enstitüsü Ortadoğu Ekonomi Politikası Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, Y: 2018, s. 24

sağlanmıştır.¹⁴ Paralı askerlik kurumunda tıpkı 17. yüzyılda yaşanan Otuz Yıl Savaşları, Westphalia Barış Antlaşması ve sonrasında yaşanan değişimlerde olduğu gibi Soğuk Savaş sonrası dönemde de önemli geçişler yaşanmıştır.¹⁵ Bugün gelinen noktada, eski Yunan şehir devletlerinin lejyonerlerden oluşan ordularından paralı askerlere; oradan da günümüze kadar uzanan tarihi geçmişi ile ÖAŞ'ler çağın siyasal, iktisadi ve toplumsal niteliklerine göre şekillenen bir gelişim göstermiştir.

II. PARALI ASKERLİK VE ÖZEL ASKERİ ŞİRKET AYRIMI

Paralı askerliğin tanımlanması ve düzenlenmesi ile ilgili uluslararası hukukta üç belge bulunmaktadır. Bunlar Cenevre Sözleşmeleri 'ne "1977 tarihli Ek 1 Numaralı Protokol", 1977 tarihli "Paralı Askerliğin Kaldırılmasına Dair Afrika Birliği Örgütü Sözleşmesi" ve 1989 tarihli "Paralı askerlerin İstihdamına, Kullanımına, Finansmanına ve Eğitimine Karşı Uluslararası Sözleşmesi (BM Paralı Askerlik Konvansiyonu)" dir.

Yukarıdaki ilk iki dokümanda paralı askerlerin "savaşçı" veya "savaş esiri" olarak değerlendirilmeyeceği aktarılmaktadır. 1949 Cenevre Konvansiyonu'na ek 1977 protokolü ile getirilen konvansiyonunun 47. Maddesi'nin ilk fıkrasında paralı askerlerin muharip ya da savaş esiri olma hakkına sahip olamayacağı belirtilmiştir. Dolayısıyla yakalanan paralı askerlerin yapmış olduğu hukuka aykırı muharip eylem ve davranışlarından ötürü cezai sorumluluklarına gidilecektir. 1949 Cenevre Konvansiyonu'na ek 1977 Protokolü'ne kadar paralı askerler de çatışmaya giren tarafların silahlı güçlerine mensup askerler gibi savaş alanında esir olarak alındığında savaş esiri statüsünde değerlendirilerek muamele görüyorken bu Protokol ile birlikte artık paralı askerlik yasaklanmış ve suç sayılmıştır. Bu protokole göre paralı askerlik, uluslararası silahlı suçlar kapsamına alınmış ve maddeleri belirtilmiştir. Ancak düzenleme oldukça yüzeyseldir. Zira paralı askerlerin kullanımına ve yasaklanmasına dair herhangi bir hükme yer verilmediği gibi bu kimselerin hangi amaç doğrultusunda kim adına savaştıkları göz önüne alınmayıp doğrudan suçlu olarak nitelendirilmiştir.¹⁶

Maddenin 2. Fıkrası ise paralı askerlik olarak tanımlanabilme şartlarını sıralamıştır. Buna göre kısaca paralı askerlik, *"adına savaştığı silahlı kuvvetlerin bünyesinde bir üye olmamasına rağmen, savaşması için özel olarak görevlendirilmiş ve karşılığında maddi menfaat sağlayarak motive*

¹⁴ Ahmet Hamdi Topal, "Uluslararası Hukuk Açısından Özel Askeri Şirketler ve Şirket Çalışanlarının Statüsü", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C.60, S.4, 2011, s. 979

¹⁵ Filiz Çulha Zabcı, "Yeni Savaşların Gizli Yüzü Özel Askeri Şirketler", *Mülkiye Dergisi*, C: 28, S: 243, Y: 2004, s.7

¹⁶ Topal, s.981

edilen yabancı kişi” şeklinde tasvir edilmektedir.¹⁷ Tanımdan da anlaşılacağı üzere paralı askerler, çatışma sahalarında destek sağlamak adına kiralanmaları bakımından ÖAŞ’lerle benzerlik göstermelerinin yanında birçok farklılıkları da barındırmaktadır. Bu bakımdan yalnızca paralı askerliğe ilişkin olarak düzenlenen uluslararası sözleşmelerin ÖAŞ’ler için bağlayıcılığı bulunmamaktadır. Maddedeki tanımlamadan yola çıkarak Özel askeri şirketleri paralı askerlikten ayıracak özelliklerini sıralayacak olursak ;¹⁸

- Kurumsal bir yapıya sahip ticari işletmelerdir.
- Bireysel getiriden ziyade kurumsal gelir ön plandadır.
- Yasal olarak kurulmuş kamu tüzel kişiliğine haiz kurumlardır.
- Yalnızca sahada savaşmak üzere değil çeşitli organizasyonlarda destek vermek üzere hizmet vermektedirler.
- Hiyerarşik düzende çalışan ve sürekliliği olan kurumlardır.
- Kamusal olarak uzmanlaşmış kadrolara sahip, daha profesyonel çalışan kurumlardır.

1977 tarihli protokolden sonra gelen diğer uluslararası düzenlemelerden BM Sözleşmesi ve Afrika Sözleşmesi ise Cenevre düzenlemesini destekler ve genişletir niteliktedir. Söz konusu sözleşmeler, devletlere iç hukukların da gerekli düzenlemeleri yaparak paralı askerlik tanımına uyan kişileri ayrı suç kategorisine almaları ve yargılamaları yükümlülüğünü getirmiştir. BM Sözleşmesi’ne kıyasla daha bölgesel nitelik taşıyan Afrika Sözleşmesi’nde, Afrika halkının kendi kendilerine yönetim haklarına engel olacak nitelikte, Afrika uluslarının birlik, bütünlük ve bağımsızlıklarına zarar verme amaçlı paralı askerlerin kullanılması, eğitimi, toplanması gibi hususlar yasaklanmış aksi halde cezai sorumluluklarının doğacağı vurgulanmıştır.¹⁹

¹⁷ Madde 47-Paralı Askerler

Aşağıdaki tanımlara uyan kişiler paralı askerdir:

- a) Ülke içinde ya da yurt dışında, silahlı bir çatışmada savaşmak üzere silahlı hizmete kaydedilmiş;
- b) Muhasamata doğrudan katılmış;
- c) Esasen özel kazanç arzusu ile muhasamatta yer almak istemiş olan ve aslında, çatışmanın bir tarafınca ya da taraf adına, işbu tarafın, silahlı kuvvetlerindeki benzer rütbe ve görevler için muhariplere ön gördüğü veya ödediği miktarın oldukça üstünde maddi karşılık alacağı vaat edilen;
- d) Ne çatışmanın taraflarından birinin vatandaşı olan ne de çatışmanın bir tarafınca kontrol edilen topraklar üzerinde ikamet eden;
- e) Çatışmanın taraflarından birinin silahlı kuvvetlerine mensup olmayan ve
- f) Çatışmanın taraflarından olmayan bir Devlet tarafından işbu devletin silahlı kuvvetlerinin bir mensubu olarak resmi görevle görevlendirilmemiş olanlar.

http://ceidizleme.org/ekutuphaneresim/dosya/434_1.pdf, (E.T. 21.09.2021)

¹⁸ Eroğlu, s.124

¹⁹ Beyhan, s.46

Ek Protokol'deki düzenlemelerin yetersiz oluşundan ötürü harekete geçen Birleşmiş Milletler ise 1980'de paralı askerlik üzerine çalışmak üzere bir heyet oluşturmuştur. Dokuz yıl süren çalışmanın ardından akdedilen düzenleme ile; paralı askerleri silahaltına alan, kullanan, finanse eden veya eğiten (madde 2), doğrudan çatışmalara ya da planlanmış şiddet hareketlerine katılan (madde 3), sözleşme 'de yer verilen suçları işleyen veya işlemeye teşebbüs edenler (madde 4) olmak üzere dört kategori de cezaî sorumluluğun doğacağı kabul edilmiştir. Ancak bu suçların uygulanabilirliği de devletlerin kendi iç hukukuna bırakılmıştır.²⁰

III. ÖZEL ASKERİ SEKTÖRÜN OLUŞUMU VE YAYGINLAŞMASI

20. yüzyılın sonlarına gelindiğinde özellikle Soğuk Savaş'ın bitimiyle bozulan güç dengesi ve bunun sonucunda oluşan yeni koşullar ÖAŞ'lerin doğumuna zemin hazırlamıştır. Bu sektörün ortaya çıkışını basit ve tek bir nedenle açıklamak mümkün değildir. ÖAŞ'ler alanında uzman Singer'a göre, ÖAŞ'in gelişerek çoğalmasını üç ana başlıkta sıralamak mümkündür. Birincisi, Soğuk Savaş sonrası orduların küçülmesi ile ortaya çıkan yetişmiş askeri personelin iş ihtiyacıdır. İkincisi, serbest piyasa ekonomisinin getirdiği özelleşme dalgasıdır. Üçüncüsü ise büyük güçlerin gelişmekte olan ülkelere müdahalelerdeki isteksizliğidir.²¹

Öncelikle belirtmek gerekir ki; bu dönemde devletler maliyet, kalite ve verimlilik kaygıları nedeniyle sahip oldukları kamu kurumlarını azaltma yoluna gitmiş ve küresel ölçekte emsali görülmemiş bir özelleştirme dalgası görülmeye başlanmıştır. Başlangıçta sağlık, temizlik, ulaşım, eğitim ve altyapı gibi alanlarda görülen özelleştirme uygulaması zamanla öyle bir hal almıştır ki Amerika'da hapishaneler, posta hizmetleri dâhil önceleri kamunun asli görevleri olarak görülen alanlar dahi özelleştirilmiştir.²² Bu yeni anlayış askerlik alanını da etkilemiş ve askerliğin özelleştirilmesi de kaçınılmaz olmuştur. Devletler silahlı kuvvetlerini, milli güvenlik açısından daha az öneme sahip görevlerden kurtarmak düşüncesiyle özel askeri güçlerden faydalanmayı tercih etmişlerdir. Böylece bu tip savaş alanını ilgilendiren hususlar daha profesyonel hizmet sağlayan ÖAŞ'ler vasıtasıyla hizmet alanına dönüşmeye başlamıştır.

Askeri alanın ÖAŞ'lere açılmasını kolaylaştıran bir başka neden; güçlü devletlerin zayıf, istikrarsız devletlerde yaşanan şiddet olaylarına müdahale

²⁰ Topal, s.986

²¹ Peter W. Singer, "The Private Military Industry And Iraq: What Have We Learned And Where To Next", **Geneva Centre For The Democratic Control Of Armed Forces (Dcaf) Policy Paper**, Y: 2004, s.2-3

²² Enes Gürçan, "Irak Savaşının Bilinmeyen Aktörleri: Özel Askeri Şirketler", Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi Ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Uluslararası İlişkiler Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, Y: 2015, s. 15

etme eğilimini azaltmasıdır. Soğuk Savaş döneminde ABD ve Sovyet güçleri çatışmaların olabileceği yerlerde kontrolü elinde tutmuş, bu bölgelerde düzen ve istikrarı sağlamışlardır. Bu dönemde iç ayaklanmalar bu iki süper gücün destekleriyle ya çıkmadan engellenmiş ya da kısa sürede bastırılmıştır. Soğuk Savaşın bitmesiyle birlikte çatışma bölgelerindeki denetim de ortadan kalkmış ve iç savaşların görülme sıklığı önceki döneme göre beş kat artmıştır.²³ Güçlü devletlerin bu bölgelere isteksiz yaklaşımının temel sebebi, doğrudan ülkenin kendisinin tehdit edilmediği çatışmalarda verilen kayıplara vatandaşların ciddi tepki göstermesidir. Örneğin ABD’de kamuoyu Somali ve Balkanlar’da askeri birliklerin bulunmasını gereksiz görmekte ve buralardaki can kayıplarına ciddi eleştiriler yöneltmektedir.²⁴ Devletler ise ÖAŞ’lerden yararlanması halinde kendi hanelerine yazılacak bu kayıpların önüne geçmiş olacaktır. Bu durum ÖAŞ’leri yalnızca maddi maliyet açısından cazip hale getirmemekte hükümetlerin siyasi maliyetini de hafifletmektedir.²⁵

Büyük devletler tarafından yapılacak yardım veya müdahalenin bir zorunluluk değil çıkara dayalı olması ve orduların sınırlı müdahale ile barışa zorlama gibi harekâtlar yerine topyekûn savaşa uygun yapıda olması, zayıf ülkelere askeri destek verilmesindeki azalmanın diğer sebebidir. Mozambik, Ruanda, Sierra Leone gibi zayıf ülkelere verilen askeri desteğin çekilmesi, ülke içinde yaşanan iç savaşlarda mevcut iktidarların askeri güçlerinin yetersiz kalmasına sebebiyet vermiştir. Bu bağlamda zayıf devletler askeri alanda oluşan eksikliği daha az masraflı olarak görülen ÖAŞ’leri kullanılarak giderme yolunu tercih etmişlerdir.²⁶

Soğuk Savaş sonrasında büyük güçlerin çatışmalardaki müdahaleci rolünü Birleşmiş Milletler’in alacağı beklentisi bulunmaktaydı ancak bu beklenti yeterli karşılık bulamamıştır. 1994 yılında Ruanda’da yaşanan iç savaşta BM Yardım Komisyonu kurulmasına rağmen yaklaşık yarım milyon insanın katledilmesinin önüne geçilememiştir. Sierra Leone’deki iç savaşa ise Güvenlik Konseyi’nin onayına rağmen BM kuvvetlerinin 6 ay geç varması ve günümüzde hala etkileri devam eden Somali iç savaşının durdurulamayışı gibi örnekler BM’nin bu konuda yetersizliğini gözler önüne sermektedir. Bu etkisizliklerin sebepleri BM’nin esas kuruluş gayesinin savaşlarla mücadele etmek olmayışı, yeterli teçhizatının ve eğitilmiş birliklerinin bulunmaması ve BM’ye katılımın gönüllük esasına dayalı olmasıdır.²⁷ Bu noktada dönemin Birleşmiş Milletler

²³ Singer (2009), s. 91

²⁴ Singer(2009), s.104

²⁵ Deborah Avant, Private Security Companies, New Political Economy, C: 10, S: 1, Y: 2005, s. 124

²⁶ Singer (2009), s. 103-104

²⁷ Carnegie Commission on Preventing Deadly Conflict, **Preventing Deadly Conflict: Final Report**, Washington D.C., Y: 1997, s. 4.

Barışı Koruma Bölümü Başkanı Kofi Annan sorunun çözümü için ÖAŞ'lerin değerlendirilebileceğini düşünse de gelen tepkiler üzerine şu açıklamayı yapma gereğini hissetmiştir; "...dünya barışı özelleştirmeye hazır olmayabilir."²⁸ Sonuç olarak BM kendi eliyle bu özelleştirmeyi gerçekleştiremeye de bu alandaki ihtiyacın ÖAŞ'ler vasıtasıyla giderilmesi için söz konusu şirketlerle etkin görüşmeler yapmıştır.²⁹

ÖAŞ'lere yönelik ilginin artmasının bir diğer nedeni de teknolojinin gelişerek sivil görünümlü savaşlarda kullanılabilme imkânının doğmasıdır. Bilgisayar virüsleri kullanılarak savaşabilme imkanı, devletlerin bu alandaki ulusal güvenlik faaliyetlerinin yürütmesini ÖAŞ'ler aracılığıyla giderme olanağını doğurmuştur. Örneğin ABD ve Batı Avrupa ülkelerinde ÖAŞ'lerin istihbarat hizmetleriyle bu ihtiyacı karşıladığı görülmektedir.³⁰

Verilen bilgiler göstermektedir ki; Soğuk Savaş'ın bitimiyle gelişmeye başlayan özel askeri sektör, faaliyet alanlarını git gide artırarak dünyanın her bölgesinde etkisini göstermeye başlamış ve çatışma bölgelerinin aranan etkin aktörü olmayı başarmıştır. Özellikle 11 Eylül saldırısı sonrasında ABD'nin bu şirketleri Afganistan ve Irak Savaşlarında kullanması ÖAŞ'lerin dünya genelinde tanınmasını ve yaygınlaşmasını sağlamıştır. ÖAŞ'lerin sayısının artması ve pek çok ülkenin bu şirketlere başvurması, sonraki dönemde savaşların özel askeri sektöre yürütüleceğinin habercisi olarak değerlendirilmektedir.³¹

IV. ÖZEL ASKERİ ŞİRKET KAVRAMI VE SINIFLANDIRILMASI

Teknolojinin de gelişmesiyle hizmet yelpazesini sürekli genişleten ÖAŞ'lerin kesin bir tanımını yapmak oldukça güç hale gelmektedir. Bu alanda çalışan uzmanlar kavramın tanımında tam bir fikir birliğine varamamışlardır. Tanıma geçmeden önce, savaş alanlarında görev yapan askeri şirketlerle daha çok günlük hayatta karşılaştığımız güvenlik şirketlerinin birbirinden farklı iki yapı olduğunu belirtmek gerekir. Çünkü bu durumda bir alışveriş merkezini korumakla yükümlü güvenlik şirketiyle Irak'ta boy gösteren askeri şirketi aynı sınıfta değerlendirmek gerekir. Özel güvenlik şirketlerinin asli görevi, can ve mal güvenliği üzerine güvenlik hizmeti sunmalarıdır. Bu nedenle özel güvenlik şirketlerini muharebe operasyonlarında aktif görev yapan veya eğitim vererek hizmet sunan ÖAŞ'lerden ayırmak gerekir.

²⁸ United Nations, Secretary-General Reflects On 'Intervention' In Thirty-Fifth Annual Ditchley Foundation Lecture, <https://www.un.org/press/en/1998/19980626.sgsm6613.html>, E.T. 26.08.2021

²⁹ Peter W. Singer, Outsourcing The War, https://www.salon.com/2004/04/16/outsourcing_war, E.T. 18.08.2021

³⁰ İsmail Dindar, İstihbarat Savaşları, 1. Baskı, Ankara, IQ Kültür ve Sanat Yayıncılık, 2004, s. 387

³¹ Nergiz Emir, **Özel Askeri Şirketler (Uluslararası Hukuk Açısından Bir İnceleme)**, 1. Baskı, İstanbul, XII Levha Yayınları, 2015, s. 40

Singer'ın tanımına göre ÖAŞ'ler, “Savaşa girift olarak bağlı olan profesyonel hizmetlerde ticaret yapan iş örgütleridir. Bunlar muharebe operasyonları, stratejik planlama, istihbarat, risk yönetimi, operasyonel destek, eğitim ve teknik yetenekler içeren konularda askeri hizmet sağlamada uzmanlaşmış tüzel kişilerdir.”³² Güvenlik alanında uzman olan ve askeri şirketler alanında çalışmaları bulunan Prof. Dr. Sait Yılmaz göre ise; ‘bir askeri kuvvet için lojistik, insan gücü ve diğer hizmetler sunan şirketler olarak tanımlanmaktadır’.³³

Cenevre Güvenlik Sektörü Yönetişimi Merkezi'nin (DCAF) ÖAŞ'leri tanıttığı raporunda verdiği tanım ise şu şekildedir; ‘çarpışma operasyonları, stratejik planlama, istihbarat toplama, operasyonel ve lojistik destek, eğitim, satın alma ve bakım dahil olmak üzere savaş ve ihtilaf konularıyla ilgili uzmanlaşmış hizmetler veren işletmelerdir’ Rapora göre, ÖAŞ'ler örgütsel yapıda olan tüzel işletmelerdir ve hizmetlerini politik nedenlerle değil kar amacı güderek sürdürmektedirler.³⁴

ÖAŞ'leri daha anlaşılır kılmak için şirketlerin faaliyet alanlarına ve hizmetlerine göre sınıflandırmak bu bakımdan oldukça önem arz etmektedir. ÖAŞ'leri inceleyen çalışmalarda sınıflandırmalar faaliyetler ve hizmetler esas alınarak yapılmıştır. Buna göre; “askeri danışmanlık ve eğitim, askeri teçhizat ve donanım temini, istihbarat, muharebe ve harekât desteği, lojistik, güvenlik ve suç önleme” olmak üzere ÖAŞ'ler altı kategoriye ayrılmıştır.³⁵ Singer ise yapmış olduğu çalışmada bu başlıkları daraltarak “mızrağın ucu tipolojisi” mantığıyla ÖAŞ'leri üç kategoriye ayırmıştır.³⁶ Bu mantığa göre; birliklere, önden arkaya başka bir anlatımla tehlikenin yakınlığından uzaklığına doğru isimlendirme verilir ve birlikler buna göre eğitim alırlar. Örneğin ön cephede bir tank kullanımında görev yapan bir asker ile stratejik planlama biriminde görev alan başka bir asker tamamen farklı eğitim tecrübelerine ve kariyer beklentilerine sahiptir.

A. ASKERİ HİZMET TEDARİKÇİSİ ŞİRKETLER

ÖAŞ denilince ilk akla gelen grup askeri hizmet tedarikçisi şirketlerdir. Temel amacı cephede savaşmak olan bu şirketler, faaliyetlerini doğrudan

³² Singer (2009), s.11

³³ Sait Yılmaz, "21'inci Yüzyılda Güvenlik Alanının Yeni Sivil Aktörleri: Özel Askeri Şirketler Ve Kontratçı Firmalar", **Güvenlik Stratejileri Dergisi**, C: 1, S: 1, Y: 2007, s. 44

³⁴ Özel Askeri Şirketler, DCAF Backgrounder serisi,s.1, (Çevrimiçi) <https://www.yumpu.com/tr/document/read/19048600/dcaf-backgrounder-ozel-askeri-sirketler-oas-oasler-nedir->, E.T. 20.12.2020

³⁵ UK Foreign and Commonwealth Office, Private Military Companies: Options for Regulation, HC 577, 12 February (London: HMSO, 2002), s. 10, https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/228598/0577.pdf, E.T. 17.08.2021

³⁶ Singer (2009), s. 156

cephede muharip unsurlarla birlikte veya onlar adına hareket ederek gerçekleştirmektedirler. Temel yetenekleri göz önüne alındığında “Savaş Müteahhidi” olarak da anılan bu tür şirketlerin görevleri arasında konvoy korunması, pusulara karşı koyma, devlet büyüklerinin korunması, stratejik yerlerin korunması ve kurtarılması gibi kritik işler yer almaktadır.³⁷ Bu gruptaki şirketlere genellikle Ortadoğu veya Afrika benzeri zayıf silahlı güçlerin olduğu coğrafyalarda rastlanmaktadır. Şirketlerin başarılarının arkasındaki en büyük sebep kendilerinin güçlü olmaları değil, cephede çarpıştıkları rakiplerin ordularının yetersiz, az sayıda ve tecrübesiz olmalarıdır.³⁸

Bu alanda hizmet sağlayan şirketlerin en büyük handikapları ise görev sahalarının doğrudan savaş alanları olması dolayısıyla ciddi tehlike altında olmaları ve can kayıplarının fazla olmasıdır. Çatışmalar içerisindeki kayıpların yanı sıra intihar bombacılarının eylemleri ve iyi saklanmış patlayıcıların bulunması askeri şirketlerin buralarda faaliyet gösterirken çok fazla kayıp vermelerine sebebiyet vermiştir.³⁹

B. ASKERİ DANIŞMANLIK ŞİRKETLERİ

Askeri danışmanlık şirketleri, askeri hizmet tedarikçisi şirketler gibi cephenin ön saflarında aktif mücadele etmekten ziyade arka planda müşterileriyle gereken bilgileri paylaşıp tecrübelerini aktararak faaliyetlerini göstermektedirler. Bu şirketlerin amacı, daha çok harekât öncesinde hazırlık çalışmalarına katkı sağlayacak eğitim, danışmanlık ve planlama gibi hizmetler vererek müşterilerinin ordularının yapılandırılmasına yardımcı olmaktır.⁴⁰ Faaliyet alanlarından da anlaşılacağı üzere askeri danışmanlık şirketleri doğrudan çatışma alanına girmezler. Şirketler yapılandıkları ordularla savaş ortamını şekillendirmede etkili olsa da asıl mücadeleyi veren müşterilerin doğrudan kendileridir. Ancak bu şirketlerin verdiği destek oldukça kritik ve önemlidir. Çünkü günümüzde modern anlamda savaşta bilginin ve eğitimin kullanılması, çoğu zaman cephe önünde aktif savaştan daha değerlidir.

Singer’ a göre⁴¹, müşterilerin askeri danışmanlık hizmeti veren şirketi tercih etme nedenleri şunlardır;

³⁷ Yalçınkaya, s. 261

³⁸ Peter W. Singer, “The Private Military Industry and Iraq: What Have We Learned and Where To Next?”, **Geneva Centre for the Democratic control of Armed forces (DCAF) Policy Paper**, Geneva, Y: 2004, s. 13

³⁹ Özel Askeri Şirketler 2001-2011 yılları arasında sadece Irak ve Afganistan Savaşlarında toplam 2300 kayıp vermiştir. Beyhan, s. 25

⁴⁰ David L. Snyder, “Civilian Military Contractors on Trial: The Case for Upholding the Amended Exceptional Jurisdiction Clause of the Uniform Code of Military Justice”, **Texas International Law Journal**, C: 44, S: 1, Y: 2008, s.71

⁴¹ Singer (2009), s. 161

- Müşterilerin sahip oldukları birlikleri modernize etme, eğitim ve disiplin noktasında üst seviyelere çıkartmak istemesi
- ÖAŞ'lerin bünyesinde askeri muharebe konusunda oldukça bilgili ve tecrübeli personel barındırması
- Müşterinin asıl isteğinin askeri analiz sonucu uzman bakışından faydalanmak olması ve ÖAŞ'lerin bunu başarıyla sağlayabilmeleri

ÖAŞ'lerin danışmanlık hizmeti verebilmeleri için bünyesinde savaş tecrübesi bulunan askeri personel barındırmaları zaruridir. İkinci Dünya Savaşı'ndan itibaren büyük muharebeler vukuu bulmadığından savaş alanında tecrübesi olan komutanlar bulunması da pek olası değildir. Bu nedenle NATO'da görev almış veya buralara büyük destek sağlayan ülkelerin emekli asker ve üst rütbeye sahip komutanları, askeri danışmanlık şirketleri tarafından istihdam edilmektedir.⁴² En bilinen askeri danışmanlık şirketi olan Military Professional Resources Incorporated (MPRI) şirketinin personel sayısının %95'ini ABD ordusundan emekli askerler oluşturmaktadır. MPRI şirketinin uluslararası alandaki en büyük başarısı eski Yugoslavya'da gerçekleştirdiği faaliyetlerdir. Şirketin yetiştirdiği Hırvat güçleri, "fırtına operasyonu" ile Krayine bölgesini Sırpların elinden almıştır. Bu başarının ardından bölgedeki diğer ülkeler olan Bosna Hersek ve Makedonya ile Suudi Arabistan, Kuveyt, Kolombiya, Nijerya, Gine, Sri Lanka, MPRI'den danışmanlık hizmeti almışlardır.⁴³

C. ASKERİ DESTEK ŞİRKETLERİ

Özel askeri sektörün en eski temsilcilerinden olan askeri destek şirketleri, İkinci Dünya Savaşı'ndan beri faaliyet göstermekte ve müşterilerine lojistik destek sağlamaktadır. Bu destekler arasında yemek hizmeti, çamaşır, küçük inşaat gibi işlerin yanında istihbarat ve bilgi savaşı gibi ilginç hizmetler de yer almaktadır. Söz konusu hizmetler, önceleri geleneksel ordularda askerler tarafından yerine getirilmekteyken günümüzde artık bu işler için askeri destek şirketlerinden yararlanılmaktadır. Bu şirketler asker sevkiyatı yapılacak bölgeye öncesinden gidip birlikleri karşılamakta ve en son asker bölgeden çekilene kadar faaliyetlerini sürdürmektedir.⁴⁴

Bu şirketler çoğunlukla günlük sayılacak işleri yapmış olduklarından faaliyetleri doğrudan askeri mücadelenin içerisinde görülmez ve "paralı askerlik" kapsamında değerlendirilmez. Ancak askeri destek şirketleri de diğer

⁴² Tolga Öz, Turgut M. Çalışkanlar, "Paralı Askerlerden Özel Askerî Şirketlere Savunma Yönetimi Teknolojileri Uygulamaları", **Güvenlik Stratejileri Dergisi**, C: 16, S: 34, Y: 2020, s. 322

⁴³ Singer (2009), s. 119-135

⁴⁴ Deborah Avant, "The Market for Force: The Consequences of Privatizing Security Cambridge", **UK: Cambridge University Press**, Y: 2005, s.26

askeri şirketler gibi savaşlarda ya da operasyonlarda önemli destek sunar ve bu hizmetleri düşmanın saldırma tehlikesi altında yerine getirirler. Devletlerin savaş anındayken daha çok muharebe alanıyla ilgilenmek istemesinden ötürü ikincil faaliyet olarak görülen bu işlerle uğraşmak istememesi nedeniyle en çok tercih edilen ve en fazla gelir getiren askeri şirket sektörüdür.⁴⁵ Örneğin Kellogg Brown & Root (KBR) şirketine 2003-2005 yılları arasında Irak ve Afganistan savaşlarında lojistik ve alt yapı hizmeti için ABD tarafından yaklaşık 19,6 milyar dolar ödenmiştir.⁴⁶

Askeri sınıflandırmaya ait oldukça farklı kademelerde ve çeşitli alanlarda hizmet gösteren ÖAŞ'ler savaş öncesinde, sırasında ve sonrasında kısaca savaş veya çatışmaların her alanında özelleştiklerini söylemek mümkündür. Bu kapsamda Data on Armed Conflict and Security (DACS) isimli kuruluşun yaptığı çalışmada ÖAŞ'lerin savaş veya çatışma sahalarındaki tüm destek ve hizmetleri incelenerek özel askeri sektör pazarındaki tercih edilme oranları ortaya konulmuştur. Tablo incelendiğinde askeri destek şirketlerinin hizmet sahalarının diğer şirketlere kıyasla çok daha fazla tercih edildiği görülecektir;⁴⁷

VERİLEN HİZMET	DAĞILIM ORANI %
Askeri Unsur Desteği	2.7
Operasyonel Destek	16.6
Askeri Danışmanlık/Eğitim Desteği	17.4
Polis Danışmanlık/Eğitim Desteği	4.8
Lojistik Destek	18.2
İstihbarat Desteği	5.6
Mayın Arama/Tarama Desteği	8.9
İnsani Yardım Desteği	0.2
Silah İmha Etme Desteği	1.9
İnşaat Desteği	7.2
Güvenlik/Koruma Desteği	15.5
Hudut Güvenliği ve Önleme Desteği	1.0
Toplam	100.0

V. ÖZEL ASKERİ ŞİRKETLERİN HUKUKİ STATÜSÜ

ÖAŞ'lerin müşteri portföyü oldukça geniştir. Başta meşru hükümetler olmak üzere güvenlik ihtiyacı olan hemen hemen her kurum veya kuruluş ÖAŞ'lerin

⁴⁵ Singer (2009), s. 163

⁴⁶ Singer (2004), s. 5

⁴⁷ Beyhan, s.28

müşterisi olabilmektedir. Öyle ki uluslararası kuruluşlardan şirketlere, insani yardım amacı olan sivil toplum örgütlerine ve hatta uyuşturucu kartelleri ve isyancılara kadar genişleyen müşteri yelpazesine sahiptirler.⁴⁸ ÖAŞ'lerin faaliyet alanlarını dünyanın her yerine genişletmeleri ve bu şirketlerin kar elde etmek amacıyla illegal yapılarla işbirliğine girişmesi bir dizi hukuki problemleri de beraberinde getirmektedir. Özellikle kullandıkları yöntemler ve görev aldıkları yerlerde karışıklıkları insan hakları ihlalleri göz önüne alındığında bu alanda muhakkak hukuksal sınırların çizilmesi gerekmektedir.⁴⁹ Ancak bu problem ÖAŞ'lerin yalnızca askeri alanda hizmet sağlayan kesimi için geçerlidir. Zira sadece askeri danışmanlık ve askeri hizmet veren şirketlerin faaliyetleri doğrudan güç kullanmaya yönelik olmadığından böyle bir tehlike teşkil etmemektedir. Bu bakımdan ÖAŞ'ler hakkında yasal düzenleme yapılırken doğrudan savaş meydanlarında rol üstlenmeyen ÖAŞ ile bünyesinde asker barındıran ÖAŞ'ler bir tutulmamalıdır.

Devletlerin meşru silahlı kuvvetlerinin güç kullanırken uymak zorunda olduğu ulusal ve uluslararası hukuk kuralları bulunmaktadır. Devletler ordularını bu kurallara riayet etme noktasında eğiterek gerekli tedbirleri sağlamakla yükümlüdür.⁵⁰ ÖAŞ'ler marifetiyle devletlerin meşru haklarını kullanması halinde ise uyulması gereken kurallar gerek devletler gerekse ÖAŞ'ler açısından henüz tam olarak belirlenmiş değildir. Bu hukuki boşluktan ötürü ÖAŞ'lerin ve çalışanlarının hangi statüye sahip oldukları belirsizleşmekte ve yaptıkları eylemlerden dolayı sorumluluklarına gidilememektedir. ÖAŞ'ler de buldukları bu boşluktan faydalanarak oldukça rahat hareket etmektedir.

Irak'ta görev alan DynCorp isimli ÖAŞ'lerin çalışanları, küçük yaşta kız çocukları dâhil savaştan kaçan kadın ve kızların ırzına geçmek ve fuhuşa zorlamakla suçlanmalarına rağmen bu olayla ilgili herhangi bir yargılama yapılamamış yalnızca şirket tarafından olaya karışan çalışanlarının iş akitlerinin sonlandırıldığı duyurulmuştur. DynCorp şirketi yaşanan bu olaya rağmen hala ABD'de ihalelere katılabilmektedir.⁵¹

Dünya kamuoyunda 'Kanlı Pazar' olarak bilinen 16 Eylül 2007 tarihinde Bağdat Nisur Meydanı'nda yaşananlar ise ÖAŞ'ler tarihinin en büyük insan hakları ihlallerinden birisi olarak hafızalarda yerini almıştır. ABD diplomatik konvoyunu koruyan Blackwater şirketi personelinin açtığı ateş sonucu 17 sivil hayatını kaybetmiştir. Olay sonrası FBI raporlarında ilk atışın Blackwater

⁴⁸ Singer (2009), s. 25

⁴⁹ Beyhan, s. 43

⁵⁰ Ömer Faruk Cantenar, "Özel Askeri Şirketler Ve Devletin Meşru Şiddet Tekeli Rolüne Etkileri", Polis Akademisi Güvenlik Bilimleri Enstitüsü Güvenlik Stratejileri Ve Yönetimi Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 2011, s.112

⁵¹ Ntvmsnbc, Irak: Savaş Nasıl Özelleştirildi, 9 Haziran 2004, <http://arsiv.ntv.com.tr/news/273399.asp?cp1=1>, E. T. 19.08.2021

tarafından geldiği ve açılan 17 adet ateşin en az 14'ünün gereksiz olduğu belirtilmiştir.⁵² Bu olaydan ötürü şirketin sorumluluğuna gidilememiş yalnızca olaya karıştığı öne sürülen çalışanların cezai sorumluluğuna gidilebilmiştir. Bu noktada bir başka tartışma konusu ise olaya karışan çalışanların yargılamalarının Irak yasalarına göre değil ABD yasalarınca yapılmasıdır. Nitekim yapılan yargılamalardan etkili bir sonuç çıkmamış aksine yıllar süren yargılamalar neticesinde ceza alan 4 personel⁵³ ABD başkanı Donald Trump 'ın görevinin bitimine aylar kala affa uğramıştır. Trump'ın bu kararı BM Paralı Askerlerin Kullanımına İlişkin Çalışma Grubu tarafından kınanmış ve uluslararası yükümlülüklerin ihlali anlamında değerlendirilmiştir.⁵⁴

2014 yılında ABD'de "Kooperatif Kongre Seçim Çalışması" (Cooperative Congressional Election Study) tarafından yapılan kamuoyu yoklamasında, askeri hizmetlerin devlet aracılığıyla özel şirketlere gördürülmesi hakkında ABD vatandaşlarının yaklaşımları sorgulanmıştır. Yapılan çalışmada ABD vatandaşlarına teknik terimler yerine daha gündelik ifadeler kullanılarak 2 adet soru yöneltilmiştir. Bu sorulardan birincisi, ÖAŞ'lerin askeri operasyonlarda kullanılmasının ne derecede uygun olduğudur. Sorulara verilen cevaplara göre, katılımcıların yaklaşık olarak yarısı bu durumun kesinlikle uygunsuz olduğunu ifade ederken yaklaşık %28'lik bir bölüm ise duruma olumlu yaklaşmıştır. Ayrıca %17'lik bir kısım ise konuya kararsız olarak yaklaşmıştır. İkinci Soruda ise ÖAŞ'lerin verdiği hizmetlerin faaliyet alanlarına göre (doğrudan çatışmada yer alma veya ikincil hizmetler olarak lojistik, alt yapı, eğitim vs.), ABD toplumu nezdinde ne derece uygun olduğu sorgulanmaktadır. Buna göre, çalışmaya katılanların hemen hepsi savaş dışı veya ikincil hizmetlerin ÖAŞ'ler eliyle gördürülmesinde bir sorun görmemektedir. Ancak yüksek veya düşük riskli diye adlandırılan çatışma alanlarında ÖAŞ'lere kamuoyu desteği çok büyük oranda azalmaktadır. Çalışmaya katılanların %65'i sivilin risk altında olmadığı düşük riskli çatışma alanlarında ÖAŞ'lerin bulunmasını uygun görürken, bu oran sivilin yüksek riskte olduğu çatışma alanlarında %38'e düşmektedir.⁵⁵ ÖAŞ'lerin insan haklarına riyeti konusundaki kötü sicilinden ötürü güç kullanması vatandaşlar nezdinde de kabul görmemektedir.

Son yıllarda siyasi istikrarsızlıkların baş gösterdiği Libya'da, Arap Baharı sonrasında Kaddafi'nin devrilmesiyle başlayan demokratikleşme süreci

⁵² Renée De Nevers, "Private Security Companies and the Laws of War", *Security Dialogue*, C. 40, S. 2, Y: 2011, s.170

⁵³ Matt Apuzzo, Blackwater Guards Found Guilty in 2007 Iraq Killings, New York Times, <https://www.nytimes.com/2014/10/23/us/blackwater-verdict.html>, E.T. 20.08.2021

⁵⁴ Habertürk, BM: Trump'ın Blackwater affı ABD'nin uluslararası yükümlülüklerinin ihlali, <https://www.haberturk.com/bm-trumpin-blackwater-affi-abd-nin-uluslararası-yukumluluklerinin-ihlali-2921521>, E.T. 20.08.2021

⁵⁵ Mark D. Ramirez, "Reed M. Wood, Public Attitudes toward Private Military Companies: Insights from Principal-agent Theory", *Journal of Conflict Resolution*, C. 63, S.12, Y: 2018, s.11-13

başarıyla sürdürülememiştir ve ülke yaklaşık 8 senedir iç savaş halindedir. Bu süreçte Libya'ya diğer devletler tarafından dışarıdan müdahale olduğu gibi ÖAŞ'ler de bu coğrafyada sık sık rol üstlenmişlerdir. Özellikle Rus menşeli ÖAŞ'ler ülkenin siyasi istikrarını tekrar sağlayabilmesi adına ciddi tehlike teşkil etmektedir. BM Çalışma Grubu Başkanı Aparac yaptığı açıklamada “Libya’da ateşkesin sağlanmasının üzerinden dokuz ay gibi bir zaman geçmiş olmasına rağmen ülke içerisinde ÖAŞ’lerin faaliyetlerine devam ettiğini ve bu durumun yapılması planlanan seçimlerin güvenilir, kapsayıcı ve demokratik olmasının önünde engel teşkil ettiğini” belirtmektedir.⁵⁶

Papua Yeni Gine’de ise hükümet, Bougainville Adasının bağımsızlığı adına mücadele veren devrimci güçlere karşı koyması için Sandline International isimli ÖAŞ ile anlaşmaya varmıştır. Ancak daha sonra başta silahlı kuvvetler olmak üzere halktan gelen tepkiler üzerine hükümet anlaşmanın askıya alındığını açıklamıştır. Bu gelişme üzerine Sandline International konuyu uluslararası hakem mahkemesine taşımış ve mahkeme şirketi haklı bularak uğradığı zararın tazmin edilmesi gerektiği neticesine ulaşmıştır. Burada önemli olan husus, mahkeme uluslararası hukuk çerçevesinde şirketin hukuki statüsü ile tarafı olduğu sözleşmenin geçerliliğini ve faaliyetlerini sorgulamayıp anlaşmanın uluslararası hukuka aykırı olmadığını açıkça ifade etmesidir.⁵⁷

Verilen örneklerden de anlaşılacağı üzere, ÖAŞ’lerin hukuki alt yapısının eksik olması, bu şirketlerin sınırlarını belirsizleştirmekte ve hesap verilemez hale getirmektedir. Bu eksikliğin giderilmesi için özel askeri sektörün temsilcileri, devletler ve uluslararası toplum tarafından henüz gereken seviyede olmasa da birtakım çalışmalar yapılmaktadır.

A. SEKTÖR İÇİ DÜZENLEMELER

Giderek faaliyetlerini ve çalışma alanlarını genişletip büyüten ÖAŞ’ler, elde ettikleri büyük başarılarını sürdürülebilir kılmak için hem kötü üne sahip “paralı askerlik” imajından kurtulmak hem de personelinin karıştığı insan hakları ihlallerinin şirketlere mal edilmesinin önüne geçmek istemektedirler. Bu kapsamda ÖAŞ yetkilileri pek çok kez uluslararası hukuka ve insan haklarına saygılı olduklarını, bu ihlallerin şirketlerine de zarar vereceğinin farkında olduklarını dile getirmişlerdir. Örneğin Executive Outcomes isimli ÖAŞ, ırk ve din temelli olan çatışmalar ile terör faaliyetlerinde hiçbir şekilde yer almayacaklarını taahhüt etmiştir.⁵⁸

⁵⁶ Anadolu Ajansı, BM uzmanlarından Libya’daki paralı askerlere ‘ülkeyi derhal terk edin’ çağrısı, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/bm-uzmanlarindan-libyadaki-parali-askerlere-ulkeyi-derhal-terk-edin-cagrisi/2319539>, E.T. 20.08.2021

⁵⁷ Ahmet Hamdi Topal, “Uluslararası Hukuk Açısından Özel Askeri Şirketler ve Şirket Çalışanlarının Statüsü”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C.60, S.4, Y: 2011, s. 975-976

⁵⁸ Tangör, Yağcınkaya, s. 146

Merkezi Washington'da bulunan ve 12 özel güvenlik şirketinin bir araya gelerek oluşturduğu Uluslararası Barış Operasyonları Birliği (IPOA) tarafından kuruluş amacında sektörün barış ve istikrarın güvencesi olduğu sektör içinde ilk defa vurgulanmıştır. Bu amaçla birlik tarafından belirlenen davranış ilkelerinde; insan hakları, şeffaflık, silahların alınımının kontrolü ve çalışanların hakları ile ilgili konularda belli standartlar oluşturulmaya çalışılmıştır. Ayrıca kuruluşa internet sitesinden ulaşarak ÖAŞ'ler hakkında şikâyet başvuruları yapılabilmektedir.⁵⁹

İngiltere'de bulunan ÖAŞ'ler ise 2006 yılında "İngiliz Özel Güvenlik Şirketleri Birliği" (British Association of Private Security Companies - BAPSC) adıyla kendi birliklerini kurmuşlardır. BAPSC, sektör için sıkı kuralların ve sınırlandırmaların getirilmesini ve kurallara uymayan az itibarlı şirketlerin (bunlara "kovboy" denilmektedir) kendilerinden ayrılarak ihalelerden muaf tutulmaları gerektiğini sert bir şekilde dile getirmiştir. Birliğe göre insan hakları ihlali yapan ÖAŞ'lerin bu davranışları sektörden çıkmanın en kolay yoludur. Birlikteki çoğu şirket yalnızca meşru hükümet ve uluslararası örgütlerle belirli kurallar çerçevesinde iş yapacaklarını açıklamışlardır.⁶⁰

Sektör içinde bulunan diğer şirketlerin birkaç girişimi⁶¹ daha bulunmasına rağmen şuna kadar yapılan çalışmalar henüz yeterli seviyelere gelememiştir. Buna rağmen sektör içindeki şirketlerin kendi kendilerini kontrol edebilme adına yaptıkları bu çalışmalar başlangıç için oldukça önemlidir.

B. ULUSAL DÜZENLEMELER

ÖAŞ'ler kuruldukları ülkenin mevzuatları gereğince tüzel kişiliği haiz kuruluşlardır. Bugüne kadar Güney Afrika Cumhuriyeti dışında askeri görev ve hizmetlerin özelleşmesini engellemek amacıyla hiçbir devlet bir düzenleme yapmamıştır. Dolayısıyla mevzuata uygun kurulan şirketlerin sırf askeri alanda faaliyet gösteriyor olması yasalarca meşru karşılandığı anlamına gelmektedir.⁶² Dünya genelinde birçok ülke ceza hukuku bağlamında paralı askerliği yasaklama yoluna gitse de ÖAŞ ismini doğrudan kullanarak çalışma yapan ülkeler yalnızca Güney Afrika Cumhuriyeti, ABD ve İngiltere'dir.

⁵⁹ Caroline Holmqvist, Private Security Companies The Case for Regulation, **Stockholm International Peace Research Institute Policy Paper No. 9**, 2005, s. 47

⁶⁰ Fabien Mathieu, "Nick Dearden, Corporate Mercenaries: The Threat of Private Military and Security Companies", **War On Want**, London, s. 18

⁶¹ Kızıl Haç'a ait Kızıl Haç Davranış Kuralları, İsviçre, Amerika ve İngiliz hükümetlerinin desteğiyle oluşturulan "Özel Güvenlik ve Askeri Firmalar İçin Global Davranış Kuralları (Global Code of Conduct for Private Security Companies and Private Military Companies)" adlı girişim ve Irak'ta bulunan özel askeri şirketler tarafından kurulan Irak Özel Güvenlik Şirketleri Birliği (Private Security Company Association of Iraq- PSCAI) sektör içi diğer girişimlerdir.

⁶² Topal, s. 967

Güney Afrika Cumhuriyeti yabancılarla yapılacak bütün sözleşmelerde hükümetten onay alınması şartı getirmiş ayrıca ülke içerisinde ÖAŞ'lerin faaliyet göstermelerine izin vermemiş ve kendi vatandaşlarının ÖAŞ'ler bünyesinde çalışmasını yasaklamıştır.⁶³ ABD'de yapılan düzenlemenin içeriği ise ÖAŞ'lere lisans verilmesiyle ilgilidir. ÖAŞ'lerin artan faaliyetleri üzerine 1968 yılında yürürlüğe giren Amerika Birleşik Devletleri Silahların İhracının Kontrolü Yasası'na ek yapılarak düzenlemeye gidilmiştir. Buna göre dış ülkelere askeri mal ve hizmet sağlayacak ÖAŞ'lerin önce Dışişleri Bakanlığından lisans alması ve yapacakları faaliyetlerin 50 milyon doları aşması halinde kongreye onaylatması gerekmektedir.⁶⁴ Düzenlemenin en büyük problemi ise lisans verilmesinden sonraki süreçte ÖAŞ'leri denetleyecek organın bulunmasıdır.⁶⁵

İngiliz hükümeti ise konuyla ilgili yasal düzenleme yoluna gitmemiştir ancak özel askeri sektörün kapsamlı bir incelemesini yaptırmış ve sektörün düzenlenmesi ile ilgili çeşitli öneriler getirmiştir.⁶⁶

- Özel askeri faaliyetlerin dünyada yasaklanması
- Özel askeri faaliyetlerin lisansla gerçekleştirilebilmesi
- Sektörün kayıt altına alınması
- Sektörün temsilcilerinin düzenlemelerini kendilerinin yapmaları

TÜRKİYE'DE ÖZEL ASKERİ ŞİRKETLERİN HUKUKİ STATÜSÜ

Türkiye'de henüz doğrudan ÖAŞ vasfında faaliyet gösteren bir kuruluş bulunmadığı gibi bu şirketlere özgü yasal bir düzenleme de bulunmamaktadır. Güvenliğin özelleştirilmesi konusunda 5188 sayılı Özel Güvenlik Hizmetlerine Dair Kanun yürürlüktedir. Ancak söz konusu kanunun güvenliğin özelleşmesine izin verdiği faaliyet alanları çalışma konumuzu oluşturan ÖAŞ'lerin faaliyetlerini kapsamamaktadır. Zira bu kanunun sınır alanları içerisinde özel güvenlik şirketlerinde ve kurum-kuruluşlar bünyesindeki özel güvenlik birimlerinde istihdam edilen özel güvenlik görevlileriyle sunulan elemanlı özel güvenlik hizmetleri bulunmaktadır. Bu hizmetlerin yanında atış poligonu, güvenlik üzerine danışmanlık, güvenlik araç ve gereçlerinin imalatı, bakım ve onarımı, birliktelik gibi hizmetlerin sunulmasında da yasal olarak bir sakinca yoktur. Güvenlik şirketlerine kıyasla çok daha ağır silahlarla eğitim veren

⁶³ Fred Schreier, Marina Caparini, *Privatising Security: Law, Practice and Governance of Private Military and Companies*, Geneva Center for the Democratic Control of Armed Forces Occasional Paper, Cenevre, 2005, s.107

⁶⁴ Eroğlu, s. 166

⁶⁵ Beyhan, s. 53

⁶⁶ *Private Military Companies: Options for Regulation*, London, 2002, https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/228598/0577.pdf, s. 17-27

ve savaşçı asker yetiştirip yeri geldiğinde bunları sahada kullanma eğilimi gösteren ÖAŞ'lerin 5188 sayılı Kanun'dan yararlanamayacağı ise aşîkârdır.

Dünyanın farklı noktalarında kurulup faaliyet gösteren birçok ÖAŞ mercek altına alındığında bunların özel güvenlik şirketi adı altında faaliyet gösterdiği görülecektir. Şirketlerin bu tercihlerinin başlıca sebepleri ise, basının daha az dikkatini çekmesi, meşruiyetlerinin sorgulanmasının önüne geçilmesi veya kendilerine yönelik yapılması muhtemel yasal düzenlemelerden çekinmeleridir.⁶⁷ Benzer tehlikenin Türkiye açısından da geçerli olacağı ise su götürmez bir gerçekliktir. ÖAŞ'ler ile özel güvenlik şirketlerinin sınırlarının giderek birbirine yaklaştığı da göz önüne alındığında ya 5188 sayılı Kanun'un ÖAŞ'leri de kapsayacak şekilde yeniden düzenlenmesi ya da ÖAŞ'lere özgü ayrı bir Kanun yapılması gerekmektedir.

Konuya ilişkin Türk Ceza Kanunu'nda yer alan düzenlemelerin sınırları nispeten daha belirleyici özelliktedir. Buna göre TCK'nın "Yabancı Devlet Aleyhine Asker Toplama" başlıklı 306. Maddesi, Türkiye'nin onayı bulunmadan ve Türkiye'yi savaş tehlikesi ile karşı karşıya bırakacak şekilde yabancı bir devlete karşı asker toplanması halini cezai yaptırıma bağlamıştır.⁶⁸ Ayrıca bu suçun kovuşturulması Adalet Bakanının iznine bağlıdır. Son olarak fiili savaş halinde ülkenin tamamı veya bir kısmını işgal eden yabancı devletlere karşı meşru müdafaa amaçlı direniş hareketleri bu madde hükümlerince cezalandırılmayacaktır. Böylece kanun koyucu milli direniş hareketlerinin hukuka uygun olduğunu doğrudan kanun metninde vurgulamıştır.

Türk Ceza Kanunu'nun 320. Maddesi ise hükümetin izni olmaksızın bir yabancı veya yabancı devlet hizmetinde veya bunların lehinde çalışmak üzere ülke içinde bulunan vatandaşları asker yazan veya vatandaşları silahlandıran kimseyi cezai yaptırıma bağlamıştır. Başka bir ifade ile ancak hükümetin yetki vermesi halinde yabancı devlet hizmetinde asker alımı ve vatandaşların silahlandırılması mümkündür. ÖAŞ'lerin çeşitli alanlarda hizmetleri göz önüne alındığında söz konusu madde yürütülerek yalnızca askeri hizmet tedarikçisi şirketlere yaptırım uygulanması mümkündür. Nitekim askeri alanda danışmanlık ve hizmet faaliyetleri gösteren şirketlerin madde de bahsi geçtiği gibi asker yazma veya silahlandırma yapmak gibi bir amaçları yoktur. Bu bakımdan ikili bir değerlendirmeye gidilerek doğrudan savaş alanlarında boy göstermek üzere faaliyette bulunan ÖAŞ'lerin fiilleri hükümetten izin almaları kaydıyla hukuka uygun olacaktır. Hükümetten alınacak izin prosedürü

⁶⁷ Schreier, Caparini, s. 19

⁶⁸ TCK 306. maddesinin gerekçesine göre; 'Söz gelimi Güney Amerika'daki bir ülkede muharip sıfatını almış bulunan ihtilalcilere yardım maksadıyla yabancı devlete karşı asker toplanılması halinde, Türkiye bakımından savaş tehlikesi ortaya çıkmayacağından, suçun oluştuğundan söz edilmeyeceği gibi, toplanan asker sayısının çok az olması halinde de suç oluşmayacaktır.'

hakkında herhangi bir düzenlemenin olmayışı da yine eksiklik arz etmektedir. Ayrıca söz konusu madde vatandaşları askere yazma veya silahlandırma açısından düzenlenmiştir. Bu bakımdan bünyesinde yabancılar barındıran ÖAŞ'ler açısından söz konusu maddenin bağlayıcılığı bulunmamaktadır.

C. ULUSLARARASI DÜZENLEMELER

Özel askeri sektörün tek bir devlet veya ulusu ilgilendiren bir endüstri olmayıp birçok ülkede faaliyet göstermesi bu şirketlerin uluslararası hukukta düzenlenmesini gerekli kılmıştır. Bu kapsamda Birleşmiş Milletler ilk olarak 1994 yılında adım atmış ve BM Paralı Askerlik Özel Raportörü Enrique Bernales Ballesteros'u rapor yazması için görevlendirmiştir. 2004 yılına kadar düzenli olarak bu şirketlerle ilgili bilgi veren raportöre göre, ÖAŞ'lerin muhtemel terörizm bağlantıları olabileceğinin yanı sıra insan hakları ihlallerine ve devletlerin egemenlik haklarını kullanmasının önüne geçme tehlikesini barındırdıklarını ve bu şirketlerin sayılarının giderek arttığını belirtmiştir. Bunun için acilen bir düzenleme yapılması ihtiyacı olduğunu vurgulamaktadır.⁶⁹

BM İnsan Hakları Komisyonu 2005 yılında paralı askerlerin insan hakları ihlalini ve halkların kendi kaderini tayin hakkını kullanılmasının önüne geçmesini engellemek amacıyla BM Paralı Askerlerin Kullanımı Çalışma Grubu'nu kurmuştur. Bu grup 1987 yılından beri var olan paralı askerlerin kullanımına ilişkin raportörün görevini üstlenmiş ve daha kapsamlı çalışmalar yapmayı hedeflemiştir. Çalışma grubu yılda iki kez büyük çaplı oturumlar yaparak paralı askerliğe dair sorunları farklı açılardan ele almaya çalışmaktadır. Grup 2020 yılında yapılan son oturumda ÖAŞ'lerin ve paralı askerlerin göç ve sınır yönetimindeki rolünü ve göçmen haklarının korunması üzerindeki etkisini ele almıştır.⁷⁰ Oturum neticesinde düzenlenen raporda ÖAŞ'lerin şeffaf olmadığı, gözetim ve hesap verilebilirlik hususlarında eksiklik olduğu, bu şirketlerin ihlal ve suiistimalleri neticesinde ciddi mağduriyetler yaşandığı vurgulanmaktadır.⁷¹

ÖAŞ'ler hakkında uluslararası alanda yapılan bir diğer önemli çalışma ise İsviçre Dışişleri Bakanlığı ve Uluslararası Kızıl Haç Komitesi'nin önderliğinde başlatılan ve 17 ülkenin katılımıyla neticelendirilen 'Uluslararası Hukuki Gereklilikler ve İyi Uygulamalar' adlı Montrö Dokümanı'dır. Söz konusu belge ÖAŞ'leri ele alan ilk uluslararası dokümandır. İki bölümden oluşan Montrö Dokümanı birinci bölümde sözleşmecî devlet (ÖAŞ'ler ile sözleşme

⁶⁹ Thomas K. Adams, "Private Military Companies: Mercenaries for the 21st Century", **Small Wars & Insurgencies**, C. 13, S. 2, Y: 2002, s. 61

⁷⁰ United Nations Human Rights Office Of The High Commissioner, <https://www.ohchr.org/EN/Issues/Mercenaries/WGMercenaries/Pages/Callroleprivatemilitary.aspx>, E.T. 21.08.2021

⁷¹ Human Rights Council, Report on the role of private military and security companies in immigration and border management and the impact on the protection of the rights of all migrants, 2020, <https://undocs.org/en/A/HRC/45/9>, E.T 22.08.2021

imzalayan devlet), bölge devlet (ÖAŞ'lerin faaliyet gösterdiği devlet), uyruk devlet (ÖAŞ'lerin kurulduğu ve yönetiminin bulunduğu devlet) kavramlarını incelemeye almıştır. İkinci bölümde ise ÖAŞ'lerin faaliyetlerini şeffaf, gözetim ve denetime açık, uluslararası hukukun gereklerine uygun nasıl yerine getireceklerini ele almaktadır.⁷² Dokümanın, ÖAŞ'lere ilişkin oldukça kapsayıcı tavsiye ve önerilerde bulunmasına rağmen herhangi bir bağlayıcılığı yoktur.

Özel askeri sektöre ilişkin bu girişimler dışında yine yapılan bazı çalışmalar olsa da henüz bu çalışmalar uluslararası alan açısından yeterli düzeye ulaşmamıştır. Zira yukarıda da örneklerini verdiğimiz üzere dünyanın çeşitli coğrafyalarında ÖAŞ'lerin karıştıkları çok ciddi insan hakları ihlalleri olmakta ve bunlara yönelik gereken yaptırımların uygulanabilmesi mümkün olmamaktadır. Ulusal ve sektör içi düzenlemelerden uluslararası boyutta yapılacak bir çalışmanın etkilerinin çok daha fazla olacağı kuşkusuzdur. Çünkü devletler çoğu kez bu şirketlerle kritik ve maliyetli anlaşmalar yaptıklarından ve sınır ötesi operasyonlarında ciddi fayda sağladıklarından ötürü bu şirketlerin faaliyet alanlarını sınırlı tutmak konusunda isteksiz davranabilmektedirler. Esasen ÖAŞ'lerden faydalanan devletler de kısa vadede bu anlaşmalardan karlı çıksa da bu şirketlerin gelişim hızları da göz önüne alındığında, ilerleyen süreçte ÖAŞ'lerin önü alınamaz bir güce ulaşması halinde ulusal güçlere de kafa tutma tehlikesini barındırmaktadır.

Bu bağlamda BM kontrolünde oluşturulabilecek bağlayıcılığı olan bir sistemle, birlik tarafından onaylı şirketlerin hesap verilebilirliği ve oluşturulacak veri tabanı sistemiyle insan hakları ihlallerin denetlenmesi mümkün olabilir. Bir başka ifadeyle uluslararası geçerliliği olan ruhsata dayanarak faaliyetini gerçekleştirebilecek olan ÖAŞ'lerin ortak kurallar çerçevesinde sınırları belirlenmiş olacaktır. Bu düzenleme özellikle gelişmemiş veya gelişmekte olan ülkelerin egemenlik haklarını da olası tehlikelere karşı koruma altına alacaktır. ÖAŞ'lerin kontrol altına alınmasının yerine tamamen faaliyetlerinin yasaklanması da bir başka çözüm önerisi olarak görülebilir. Ancak bugün gelinen noktada dünya genelinde gerek sayısal olarak gerekse askeri ve silah gücü olarak oldukça güçlenen ÖAŞ'ler, yasaklanması halinde faaliyetlerini yer altına indirerek tamamen illegal yapılanmalara dönüşmesi ihtimali oldukça yüksektir.

SONUÇ

İnsanlığın tarihi kadar eskiye dayanan askerliğin para karşılığı gördürülmesi son yıllarda çok daha profesyonelleşerek ticari şirket boyutuna varmıştır. Çatışma sahalarında tarafların dışarıdan destek almaları, tarihin çeşitli dönemlerinde farklı sebeplerle azalıp artmaktayken son yüzyılda yaşanan iki

⁷² Montreux Document, A/63/467-S/2008/636, 2008, <https://www.icrc.org/en/doc/assets/files/other/montreux-document-eng.pdf>, E.T. 21.08.2021

dünya savaşı ve akabinde Soğuk Savaş dönemi, dünyadaki alışlagelmiş savaş algısını da değişime uğratmıştır. Artık büyük güçler bizzat çatışma sahalarında etkin yer almamakla beraber bu bölgelerden özellikle ÖAŞ'lerden faydalanmak suretiyle tamamen elini çekmemektedir. ÖAŞ'lerin oluşma başlangıcını Soğuk Savaş sonrası olarak ele aldığımızda gelinen noktada şirketlerin faaliyetleri oldukça yaygınlaşmış ve dünya üzerinde hemen her bölgede adlarından söz ettirmeyi başarmışlardır. 21. yüzyılın başından itibaren istikrarsız ülke sayısındaki artış da bu büyümede oldukça etkili bir paya sahiptir.

Fayda zarar dengesi gözetildiğinde hem devletler hem de askeri özel şirketler açısından oldukça karlı olan bu anlaşma, insan haklarının korunması ve devletlerin egemenlikleri bakımından ele alındığında ise büyük problem teşkil etmektedir. Özellikle savaş meydanlarında rol üstlenen ÖAŞ'lerin zarar verme potansiyeli de yüksek olduğundan bu şirketlerin hukuki statüleri büyük bir küresel soruna dönüşmeden önce biran evvel düzene kavuşturulmalıdır.

Devletlerin ana aktör olduğu uluslararası sistemde, ÖAŞ'lerin hesap verilebilirliği ve cezalandırması bugünkü düzenlemelerle ancak bireysel cezalandırma yöntemi ile olabilmektedir. 2002'de göreve başlayan Uluslararası Ceza Mahkemesi ile artık uluslararası nitelikte olmayan silahlı çatışmalar sırasında işlenen savaş suçları yargılamaya konu edilebilmekte dolayısıyla da bireysel cezai sorumluluk doğabilmektedir. Ancak bu yöntem ile yalnızca suça karışan ÖAŞ personeli cezalandırılmakta, şirketin sorumluluğuna gidilememektedir. Yeni düzenlemelerle şirketlerin bu kolaycılığa kaçmasının önüne geçecek şekilde hesap verilebilirliği mümkün olan bir sistemin muhakkak kurulması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

Apuzzo M, "Blackwater Guards Found Guilty in 2007 Iraq Killings", <https://www.nytimes.com/2014/10/23/us/blackwater-verdict.html> , E. T. 20.08.2021

Avant Deborah, "Private security companies", (New Political Economy, C. 1, S. 10, 2005, s. 123-126)

Avant Deborah, "The Market for Force: The Consequences of Privatizing Security Cambridge" (UK: Cambridge University Press, 2005)

Beyhan Y, "Özel Askeri Şirket Faaliyetlerinin Küresel Etkileri ve Uluslararası Hukuktaki Yerlerinin İncelenmesi" , Mef Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi Ve Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2020

Cantenar Ö F, "Özel Askeri Şirketler Ve Devletin Meşru Şiddet Tekeli Rolüne Etkileri" , Polis Akademisi Güvenlik Bilimleri Enstitüsü Güvenlik Stratejileri Ve Yönetimi Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 2011

Chesterman S, Lehnardt C, "From Mercenaries to Market: The Rise and Regulation of Private Military Companies" (Oxford University Press, 2007)

Dindar İ, İstihbarat Savaşçıları (1. Baskı, IQ Kültür ve Sanat Yayıncılık, Ankara, 2004)

Emir N, Özel Askeri Şirketler Uluslararası Hukuk Açısından Bir İnceleme (1. Baskı, XII Levha Yayınları, İstanbul, 2015)

Eroğlu E, Özel Askeri Şirketlerin Devlete Etkileri. Ankara: ", Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi Ve Kamu Yönetimi Yönetim Bilimleri Anabilim Dalı Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2015

Fabien M, Dearden N, Corporate Mercenaries: The Threat of Private Military and Security Companies, (War On Want, London, 2006)

Gürcan E, Irak Savaşının Bilinmeyen Aktörleri: Özel Askeri Şirketler, Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Uluslararası İlişkiler Bilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2015

Holmqvist C, Private Security Companies The Case for Regulation (Stockholm International Peace Research Institute Policy Paper No. 9, 2005)

Kinsey C, Corporate Soldiers and International Security: The Rise of Private Military Companies (Routledge, London, 2006)

Koşu L O, Özel Askeri Sektör Ve Ortadoğu'daki Faaliyetleri, Marmara Üniversitesi Ortadoğu Ve İslam Ülkeleri Araştırmaları Enstitüsü Ortadoğu Ekonomi Politikası Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2018

Krahmann E, States, Citizens and the Privatization of Security (UK: Cambridge University Press, Cambridge, 2010)

Machiavelli N, Askerlik Sanatı (Nazım Güvenç, Çev.), (1. Baskı, Anahtar Kitaplar, 2003)

Machiavelli N, Prens, (Kemal Atakay, Çev.), (9. Baskı, Can Yayınları, 2013)

Nevers R D, "Private Security Companies and the Laws of War" (Security Dialogue, C. 2, S. 40, 2011, s. 169-171)

Öz T, Çalışkanlar T M, "Paralı Askerlerden Özel Askeri Şirketlere Savunma Yönetimi Teknolojileri Uygulamaları", (Güvenlik Stratejileri Dergisi, C. 16, S. 34, 2020, s.321- 322)

Özleblebici, Zuhale, Osmanlı Askeri Tarihi (1. Baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2014)

Ramirez MD, Wood R M, "Public Attitudes toward Private Military Companies:

Insights from Principal-agent Theory" (Journal of Conflict Resolution, C. 12, S. 63, 2018, s.11-13)

Schreier F, Caparini M, "Privatising Security: Law, Practice and Governance of Private Military and Companies" (Geneva Center for the Democratic Control of Armed Forces Occasional Paper, 2005)

Singer P, The Private Military Industry And Iraq: What Have We Learned And Where To Next (Geneva Centre For The Democratic Control Of Armed Forces (Dcaf), 2004)

Singer P, Kiralık Ordular Özel Askeri Şirketler, (İsmail Yaman, Gözde Aral, Çev.) (1. Baskı, Timaş Yayınları, 2009)

Snyder D, "Civilian Military Contractors on Trial: The Case for Upholding the Amended Exceptional Jurisdiction Clause of the Uniform Code of Military Justice", (Texas International Law Journal, C. 1, S. 44, 2008, s.71-73)

Thomas A, "Private Military Companies: Mercenaries for the 21st Century" (Small Wars & Insurgencies, C. 2, S. 13, 2002, s.71)

Topal A H, "Uluslararası Hukuk Açısından Özel Askeri Şirketler ve Şirket Çalışanlarının Statüsü", (Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 4, S. 60, 2011, s. 975-979)

Yalçınkaya H, "Özel Askeri Sektörün Oluşumu ve Savaşların Özelleşmesi" (Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Dergisi, C. 3, S. 61, 2006)

Yılmaz S, "21'inci Yüzyılda Güvenlik Alanının Yeni Sivil Aktörleri: Özel Askeri Şirketler ve Kontratçı Firmalar" (Güvenlik Stratejileri Dergisi, C. 1, S. 1, 2007, s.44-47)

Zabcı F Ç, "Yeni Savaşların Gizli Yüzü Özel Askeri Şirketler" (Mülkiye Dergisi, C. 28, S. 243, 2004)

İnternet Kaynakları

Anadolu Ajansı: "BM uzmanlarından Libya'daki paralı askerlere 'ülkeyi derhal terk edin' çağrısı" <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/bm-uzmanlarindan-libyadaki-parali-askerlere-ulkeyi-derhal-terk-edin-cagrisi/2319539> , E. T. 20.08.2021

Carnegie Commission Conflict: Preventing Deadly Conflict: Final Report, 1997

DCAF Backgrounder Serisi: Özel Askeri Şirketler, <https://www.yumpu.com/tr/document/read/19048600/dcaf-backgrounder-ozel-askeri-sirketler-oas-oasler-nedir->, E. T. 20.12.2020

Habertürk: "BM: Trump'ın Blackwater affı ABD'nin uluslararası yükümlülüklerinin ihlali", <https://www.haberturk.com/bm-trumpin-blackwater-affi-abd-nin-uluslararasi-yukumluluklerinin-ihlali-2921521> , E. T. 20.08.2021

Human Rights Council : "Report on the role of private military and security companies in immigration and border management and the impact on the protection of the rights of all migrants", 2020, <https://undocs.org/en/A/HRC/45/9> , E. T. 22.08.2021

Hürriyet: "500 yıldır Papa'yı koruyan İsviçreli muhafızlar", <https://www.hurriyet.com.tr/seyahat/500-yildir-papayi-koruyan-isvicreli-muhafizlar-41105933> , E. T. 30.08.2021

Montreux Document, 2008, <https://www.icrc.org/en/doc/assets/files/other/montreux-document-eng.pdf> , E. T. 21.08.2021

United Nations: "Secretary-General Reflects On 'Intervention' In Thirty-Fifth Annual Ditchley Foundation Lecture", <https://www.un.org/press/en/1998/19980626.sgsm6613.html> , E. T. 26.08.2021

Private Military Companies: Options for Regulation, London, 2002, https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/228598/0577.pdf , E.T. 20.08.2021

Singer P, Outsourcing The War, https://www.salon.com/2004/04/16/outsourcing_war , E. T. 18.08.2021

Taha Z, Irak: Savaş Nasıl Özelleştirildi, 2004, <http://arsiv.ntv.com.tr/news/273399.asp?cp1=1> , 19.08.2021

UK Foreign and Commonwealth Office : "Private Military Companies: Options for Regulation", London: HMSO, 2002, https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/228598/0577.pdf , E. T. 08.03.2021

United Nations Human Rights Office Of The High Commissioner: <https://www.ohchr.org/EN/Issues/Mercenaries/WGMercenaries/Pages/Callroleprivatemilitary.aspx> , E. T. 21.08.2021